

NCD-alliansens innspill til høring i finanskomiteen om statsbudsjettet 2024

NCD-alliansen består av Diabetesforbundet, Kreftforeningen, LHL, Nasjonalforeningen for folkehelsen og Rådet for psykisk helse. Vi representerer de store sykdomsgruppene som ligger innenfor definisjonen «ikkesmittsomme sykdommer» («noncommunicable diseases» eller «NCDs»): diabetes, kreft, kroniske hjerte-, kar- og lungesykdommer, og psykiske lidelser, som sammenlagt utgjør 90% av den nasjonale sykdomsbyrden. Vi jobber for at det iverksettes forebyggende og helsefremmende tiltak som reduserer risikofaktorene knyttet til disse sykdommene og styrker livskvalitet i befolkningen.

Alliansen har følgende krav til regjeringens forslag til statsbudsjettet for 2024: 1) En «barnepakke» for en sunn og trygg oppvekst; 2) en utredning om en helhetlig sunn skatteveksling; og 3) høyere alkoholavgifter, høyere tobakksavgifter og gratis røykeslutt til alle.

En «barnepakke» for en sunn og trygg oppvekst

Vi lever i en tid med stadig økende utgifter, noe som legger ytterligere press særlig på de som har dårlige levekår fra før av. Den nylig publiserte SIFO-rapporten «Dyr tid 4» viser at totalt 429 000 husholdninger sliter eller er ille ute økonomisk, og 40% av disse har barn. Nå sliter i overkant av hver tiende norske husholdning med å sikre tilgang på mat. Totalt 62% av dem som er ille ute økonomisk har droppet måltider de siste fire ukene på grunn av pengemangel, og over en tredjedel sier at dette har skjedd minst tre ganger i den perioden. Hele 92% av de som er ille ute og 68% av de som sliter økonomisk har ikke råd til et sunt og balansert kosthold.

Oppvekst i en familie med lav økonomisk trygghet er en stor risikofaktor for både den fysiske og psykiske helsen. Det er en sammenheng mellom fattigdom, gjeld, betalingsproblemer, livskvalitet og risiko for selvmord. Samtidig viser en ny rapport fra WHO Europa at over 25% av norske barn og unge i alderen 10-19 år har overvekt eller fedme. Dette tyder på at vi er i ferd med å følge den globale trenden med en forespeilet dobling av tilfeller innen 2035. Vi vet at barn og unge sitter for mye stille og har for høyt inntak av sukker, samtidig som de spiser mindre frukt og grønt enn anbefalt. Barn i økonomisk vanskeligstilte familier har redusert tilgang til sunne kosthold og dårligere muligheter for deltakelse i skole- og fritidsaktiviteter, som blant annet bidrar til sosialt fellesskap med andre barn og fysisk aktivitet.

NCD-alliansen har bedt regjeringen prioritere en «barnepakke» for en sunn og trygg oppvekst i statsbudsjettet med seks tiltak som innebærer a) å øke barnetrygden for barn over 6 år; b) sette av 100 millioner kroner til oppstart av program for daglig fysisk aktivitet i skolen; c) sette av 100 millioner kroner til oppstart av et program for et sunt og gratis skolemåltid; d) innføring av mobilfrie skoler; e) sette av 50 millioner kroner til tiltak for inkludering i fritidsaktiviteter; og f) gjennomføre et momskutt for frukt, grønnsaker og fisk. NCD-alliansen ber Stortinget om å prioritere barn og unges helse og utvikling ved å innføre strakstiltak med momsreduksjon på frukt, grønt og fisk.

En utredning om en helhetlig sunn skatteveksling

Vi lever i en dyrtid hvor det usunne er billigere enn det sunne, og dette har konsekvenser for befolkningens helse, men særlig de som er økonomisk vanskeligstilte. Tall fra FHI viser at en norsk familie med dårlig økonomi må bruke 40% av inntekten på mat for å kunne følge kostrådene mot 20% hos gjennomsnittsfamilien. Dette bidrar til å forsterke den negative utvikling innen helse og sosiale ulikheter. Derfor mener NCD-alliansen at en storsatsing på sunn skatteveksling er nødvendig, der man bruker helsebegrunnede avgifter og subsidier til å oppnå en veksling mellom det sunne og det usunne, der det sunne blir billigere mens det usunne blir dyrere.

Særagiften på sjokolade- og sukkervarer er et eksempel på dette, som vi mener bør gjeninnføres som et første steg i dette arbeidet.

Det er positivt at regjeringen som en oppfølging av Folkehelsemeldingen har nedsatt en ekspertgruppe som skal vurdere tiltak og virkemidler for sunnere kosthold. Selv om utredningen skal inneholde samfunnsøkonomiske vurderinger, skal ikke utvalget vurdere endringer i merverdiavgiftssystemet. Regulatoriske virkemidler og økonomiske insentiver har mest å si for folkets levevaner, og vi understreker at vi ikke vil lykkes med kostholdspolitikken uten en helhetlig sunn skatteveksling. I tillegg til ekspertgruppen som ser på et bredt sett av virkemidler, er det behov for å utrede sunn skatteveksling. NCD-alliansen ber Stortinget om å nedsette et eget ekspertutvalg om sunn skatteveksling.

Høyere alkoholavgifter, høyere tobakksavgifter og gratis røykeslutt til alle

Alkohol har stadig blitt billigere de siste 25 årene sammenliknet med utvikling i kjøpekraften, samtidig som at vi vet at alkoholbruk er en av de viktigste risikofaktorene for tap av friske leveår i befolkningen. Det er godt dokumentert at høye priser på alkohol og begrensninger i tilgjengeligheten er de mest effektive tiltakene for å begrense omfanget av de alkoholrelaterte skadene i befolkningen. En økning i alkoholprisen kan også bidra til å redusere sosiale helseforskjeller. NCD-alliansen ber om at Stortinget øker alkoholavgiften i statsbudsjettet for 2024 utover forventet prisstigning. Igangsetting av et arbeid for å utrede muligheten for å fjerne innførselskvoten på alkohol vil også være viktig for folkehelsen.

I Folkehelsemeldingen vises det til at tobakksforebygging er det enkelttiltaket som vil ha størst betydning for å bedre helsen og utjevne sosial ulikhet i helse. WHO's tobakkskonvensjon gir tydelig anmodning om å benytte pris-, avgifts- og grensehandelstiltak til å redusere etterspørselen etter tobakk. Vi understreker at økte avgifter som gir høyere tobakkspriser er et av de aller viktigste virkemidlene for å hindre at barn og unge begynner å bruke tobakk, som samtidig reduserer bruken av tobakk i befolkningen ellers, reduserer helseforskjeller og øker inntektene til statskassen. I regjeringens forslag til statsbudsjett for 2024 ønsker de å øke avgiftene etter forventet prisstigning. Vi mener Stortinget bør sørge for å øke avgiftene utover prisstigningen, og at dette er riktig tidspunkt etter at halveringen av tobakskvotene har bidratt til redusert grensehandel. NCD-alliansen ber Stortinget om å øke tobakksavgiftene med 10% utover prisjustering. I tillegg til å øke tobakksavgiftene bør tobakk fjernes fra taxfreehyllene.

Norge har tidligere hatt en offensiv tobakkspolitikk, som de siste årene ikke har utviklet seg i takt med markedet. Når terrenget forandrer seg, må også kartet endres. Derfor mener NCD-alliansen at det er gledelig at Stortinget vedtok regjeringens forslag om å innføre et nasjonalt program for røykeslutt. Å hjelpe folk med å slutte å røyke vil være et viktig tiltak som kan få Norge opp fra bunnsjiktet i Europa. Det er vesentlig å sørge for at folk som ønsker å slutte å røyke får et slikt tilbud fra det offentlige, uavhengig av bosted, inntekt og andre sosiale faktorer. NCD-alliansen ber Stortinget komme med en finansieringsplan for røykeslutt i statsbudsjettet for 2024. En mulighet er å finansiere det nasjonale røykeavvenningsprogrammet ved å skattlegge tobaksindustrien med en egen sektoravgift. Det er på tide at industrien tar et større økonomisk ansvar for helseskadene som produktene de selger påfører enkeltmennesker, familier, samfunnet og miljøet.

Med vennlig hilsen,

NCD-alliansen

Cecilie Roksvåg	Ingrid Stenstadvold	Mari Larsen	Mina Gerhardsen	Tove Gundersen
Fungerende	Ross	Konstituert	Generalsekretær	Generalsekretær
generalsekretær	Generalsekretær	generalsekretær	Nasjonalforeningen for	Rådet for psykisk
Diabetesforbundet	Kreftforeningen	LHL	folkehelsen	helse